

АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ДЕПРЕСИВНОГО СТАНУ

Розглядаються методологічні та методичні питання оцінки рівня соціально-економічного та демографічного розвитку регіону з метою визначення його депресивного стану на основі системи показників економічного розвитку, соціального розвитку та рівня життя населення, демографічної ситуації, стану ринку праці.

Ключові слова: депресивний стан, інтегральна оцінка, проблемний регіон, критерії депресивності, система критеріїв, чинники депресивності.

Успішне формування та реалізація економічної, соціальної та демографічної політики на регіональному рівні вимагає уточнення поняття «регіон» та типізацію регіонів з точки зору особливостей економічного, соціального, демографічного та екологічного розвитку. З урахуванням розбіжності трактування цього поняття у науковій літературі, ця категорія переважно ототожнюється з певною територіально-адміністративною одиницею, найчастіше – областю. Ми поділяємо точку зору вітчизняних науковців, зокрема, В. Керецмана, А. Новікової, які вважають, що регіон – це певна територія в рамках держави чи групи держав, яка є однорідною за певними критеріями (економічними, демографічними, етнічними, соціальними, культурними чи іншими) і за цими критеріями дана територія відрізняється від інших територій [3; 4].

При розробці адекватних заходів економічного, соціального, демографічного розвитку кожного регіону необхідно спиратися на класифікацію регіонів за певними ключовими ознаками. Зокрема, стосовно недостатньо розвинених регіонів, поширеними їх характеристиками є наступні: «структурно слабкий», «проблемний», «відсталі», «кризовий», «депресивний» [1,1-2]. Завданням статті є вироблення критеріїв репресивності територіального утворення регіонального типу.

При розробці регіональної політики доцільно використовувати досвід Європейського Союзу, де цим питанням приділяється значна увага з 50-х років минулого століття. Так, до слаборозвинутих належать регіони з рівнем ВВП на одну особу менше 75 відсотків від цього показника в середньому по ЄС. Критеріями віднесення до депресивних регіонів є вищі за середній по ЄС рівень безробіття та низька частка зайнятих у промисловості, динаміка спаду зайнятості в економіці. До провінційних аграрних регіонів відносяться регіони, які характеризуються високою часткою зайнятих у сільському господарстві, низьким рівнем доходів населення, скороченням чисельності населення [4]. Загальноприйнятим в європейській регіоналістиці є саме поняття «проблемний регіон». До проблемних відносяться регіони, які характеризуються тими чи іншими аномаліями. Це – територія, яка не здатна самостійно вирішити свої економічні, соціальні, демографічні та інші проблеми чи реалізувати свій потенціал, а тому вимагає підтримки з боку держави.

Українські законотворці, розробляючи Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [2, 4-6], зосередили увагу на одній з характеристик територій – депресивності. Депресивними територіями вважаються регіони чи їх частини (регіон, місто обласного значення або кілька районів, міст обласного значення), рівень розвитку яких за окремими показниками є найнижчим серед територій відповідного типу. Депресивні території залежно від їх типу поділяються на: регіони; промислові райони – райони, в яких частка зайнятих у промисловості переважає частку зайнятих у сільському господарстві; сільські райони – райони, в яких частка зайнятих у сільському господарстві перевищує частку зайнятих у промисловості; міста обласного значення.

Кожна з наведених груп має особливі критерії, за якими території визнаються депресивними. Так, район визнається депресивним, якщо впродовж останніх п'яти років він мав найнижчі середні показники валової доданої вартості на одну особу; промисловий район – якщо він впродовж останніх трьох років мав найвищі середні показники рівня безробіття, найнижчу зайнятість у промисловості та найнижчий обсяг промислового виробництва на одну особу; сільський район – якщо він впродовж останніх трьох років мав найнижчі щільність сільського населення та його природний приріст за одночасно найвищою частку зайнятих у сільському господарстві; міста обласного значення – якщо впродовж останніх трьох років спостерігалися найвищі показники безробіття, зокрема довготривалого, та найнижчий рівень середньої заробітної плати.

Як свідчать дані дослідження, проведеного Інститутом Реформ [1], до чинників, які найбільше зумовлюють депресивний стан територій, належить неефективність діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування та особливості їх розвитку (рис. 1).

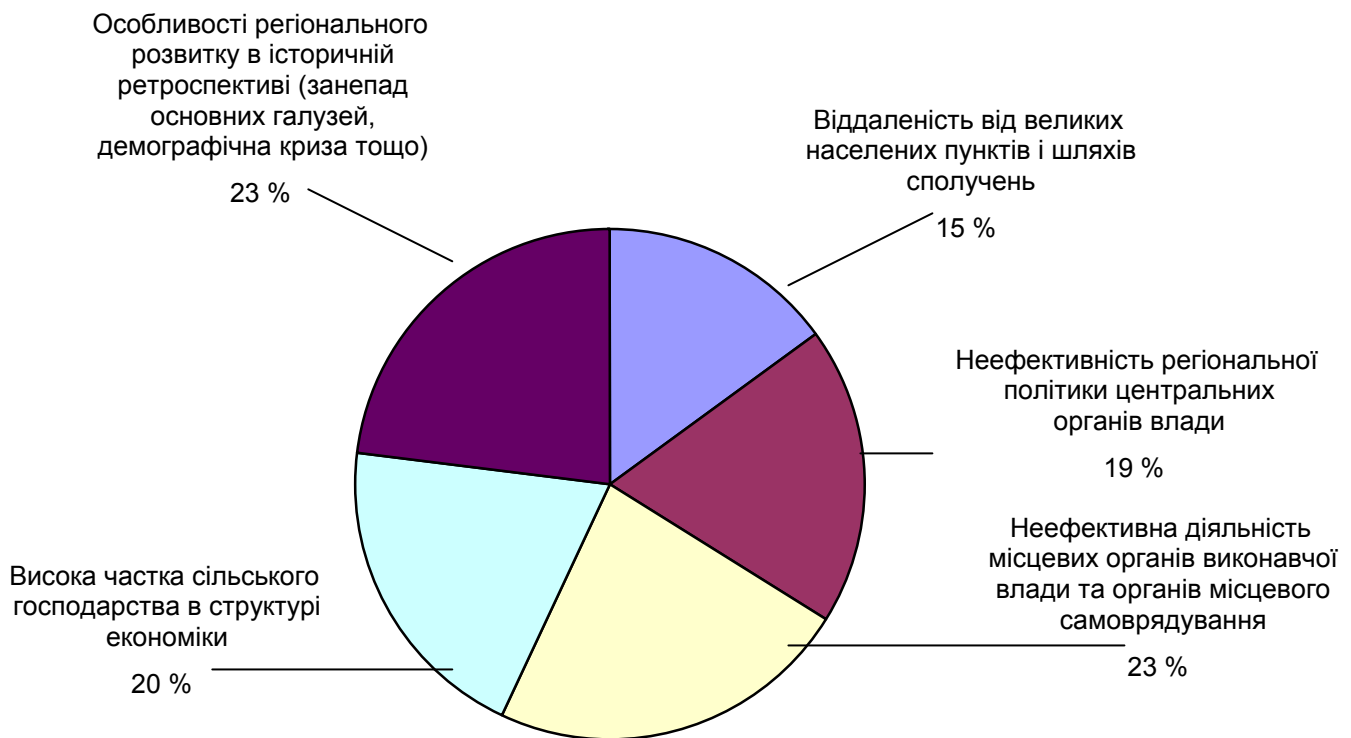

Рис. 1. Структура чинників депресивного стану територій

В цілому, депресивному регіону притаманні низький рівень виробництва та інвестицій в розрахунку на одного мешканця та середньомісячних доходів працюючих, високий рівень безробіття та дотаційність бюджету, низька забезпеченість населення соціальними гарантіями та інші соціально-економічні індикатори, що значно поступаються середнім загальнодержавним. Отже, депресивний статус регіону необхідно встановлювати на підставі інтегральної оцінки його економічного, фінансового, соціального, а також демографічного стану.

На нашу думку, значна диференціація рівня економічного, соціального та демографічного розвитку регіонів України вимагає розробки власної, відмінної від європейської, системи критеріїв віднесення регіонів до депресивних та визначення їх граничних значень, на основі яких регіону буде надаватися статус депресивного. До таких критеріїв ми пропонуємо включити:

1. *Рівень економічного розвитку* (валова додана вартість на одну особу; обсяг продукції промисловості та структура промислового виробництва; динаміка промислового виробництва; обсяг промислового виробництва на одну особу; наявність експортоорієнтованого виробництва; обсяг продукції сільського господарства та структура сільськогосподарського виробництва; обсяг продукції сільського господарства на одну особу; інституційні зрушення в галузях економіки (промисловість, сільське господарство та ін); кількість малих підприємств на 10 тисяч населення; питома вага збиткових підприємств і організацій; обсяг інвестицій в основний капітал, у тому числі іноземних; обсяг інвестицій в основний капітал на одну особу).

2. *Рівень соціального розвитку та життя населення* (рівень грошових доходів населення; рівень середньої заробітної плати; вартість споживчого кошика (набору з 22 найменувань найважливіших видів споживчих товарів); відношення середньої зарплати до вартості споживчого кошика; обсяг заборгованості з виплати заробітної плати, в тому числі з бюджету; забезпеченість населення житлом; роздрібний товарооборот на одну особу; обсяг реалізованих послуг на одну особу; забезпеченість основними фондами соціального призначення на одного мешканця).

3. *Демографічна ситуація* (питома вага сільського населення; демографічне навантаження на населення у працездатному віці; природний приріст (природне скорочення) населення; міграційний приріст (міграційне скорочення) населення; рівень смертності, в тому числі дитячої; середня тривалість життя населення).

4. *Стан ринку праці* (частка зайнятих у промисловості; частка зайнятих у сільському господарстві; рівень офіційно зареєстрованого безробіття; рівень прихованого безробіття; кількість безробітних на одне вільне робоче місце; середня тривалість безробіття, в тому числі тривалого; кількість створених робочих місць).

Аналіз окремих показників, які характеризують рівень соціально-економічного та демографічного розвитку Тернопільської області, свідчить про те, що за останні роки негативні тенденції призвели до

значного відставання за основними показниками від середньоукраїнського рівня (табл.1) .

Таблиця 1

Порівняльна характеристика рівня розвитку Тернопільської області [5]

Показник	2000		2001		2002		2003		2004	
	Значення	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення	Рейтинг	Значення	Рейтинг
Валова додана вартість на одну особу (грн.); в % до середньої по Україні	1605 57,6		2048 54,4	26	2313 54,6	27	2741 54,6	27		
Інвестиції в основний капітал на одну особу (грн.); в % до середнього рівня по Україні	173,0 36,1		240,4 35,7	26	281,6 36,3	27	404,5 37,8	27	562,7 33,8	27
Роздрібний товарооборот на одну особу, (грн.); в % до середнього рівня по Україні	334 57,1		411 58,1	27	495 60,1	27	640 61,2	25	857 66,5	25
Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на одну особу (грн.); в % до середнього рівня по Україні	231 72,4		102 44,0	25	121 42,9	24	152 44,4	22	180 43,9	22
Рівень безробіття за методологією МОП (в % до економічно активного населення у віці 15-70 років) в % до середнього рівня по Україні	14,2 121,4	5	17,1 154,1	2	15,3 151,5	2	13,0 146,2	2	11,9 138,4	2
Наявний дохід населення у розрахунку на одну особу (грн.); в % до середнього рівня по Україні	1562,2 76,0	25	1850,6 75,7	25	2158,1 73,5	25	2449,4 73,1	26	3094,1 73,4	26
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників (грн.); в % до середнього рівня по Україні	135 58,7	27	190 61,1	27	237 63,0	27	304 65,8	27	388 65,8	27
Питома вага сільського населення у загальній чисельності, %; в % до середнього рівня по Україні	57,6 173,5	4	57,5 173,7	4	57,4 173,4	4	57,5 175,8	4	57,6 176,6	4

Отже, аналіз показників, наведених у табл. 1, дозволяє зробити висновок про те, що Тернопільська область в цілому може бути віднесена до депресивних територій.

На нашу думку, депресивний статус території необхідно встановлювати на підставі інтегральної оцінки її економічного, фінансового, екологічного, соціального стану, яка може здійснюватися з

використанням різних методів, зокрема, базуючись на розрахунку багатовимірної середньої. Багатовимірною середньою передбачає, що абсолютні значення показників (X_{ij}) замінюються відносними величинами (P_{ij}), базою порівняння для яких є середнє значення відповідного показника по Україні ($\overline{X_{ij}}$), тоді $P_{ij} = \frac{X_{ij}}{\overline{X_{ij}}}$.

Інтегральна оцінка (IO) – це багатовимірною середньою, що розраховується як середня арифметична зі значень P_{ij} за формулою:

$$IO = \frac{\sum P_{ij}}{n}, \quad (1)$$

де n – кількість показників – критеріїв депресивного стану регіону.

Наведене вище зумовлює доцільність всебічного аналізу та оцінки рівня економічного, соціального та демографічного розвитку регіону для встановлення депресивного стану і розробки комплексу дієвих заходів для його подолання.

Література

1. Дацишин М. Конкурентні переваги структурно слабких територій України. [Цит. 2005, 12 квітня]. - Доступний з : < <http://www.ir.org.ua>>.
2. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» (проект). [Цит. 2005, 28 березня]. - Доступний з : < <http://www.me.kmi.gov.ua>>.
3. Керецман В. Проблеми формування регіональної політики та регіонального управління в Україні // Регіональні студії. Випуск 1. Державне управління. [Цит. 2005, 22 квітня]. - Доступний з : <<http://www.uzhorod.iatp.org.ua>>.
4. Новікова А. М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України. [Цит. 2005, 26 квітня]. - Доступний з : <<http://www.niisp.gov.ua/vydanna>>.
5. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2004 рік. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2004. – 481 с.

[Повернутися на початок](#)